

УДК 336.69

Новак І.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту**Уманського національного університету садівництва*

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS AND THEIR SIGNIFICANCE IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано взаємовідносини України з міжнародними фінансовими організаціями та їх вплив на розвиток економіки країни. Визначено, що основними «донорами» країни є Міжнародний валютний фонд, група організацій Світового банку та Європейський банк реконструкції та розвитку. Зазначено, що основним напрямом використання грошових надходжень від МВФ є обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів. Заходи розроблені МВФ спрямовані на відновлення економіки країни, а також усунення соціальних диспропорцій. Кошти Світового банку фінансують проекти, спрямовані на стале економічне зростання та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Програми Світового банку діють у соціальному, фінансовому, транспортному та державному секторах, електроенергетиці, муніципальній інфраструктурі та агропромисловому комплексі. Європейський банк реконструкції та розвитку фінансує розвиток енергетики, корпоративного сектора, інфраструктури, фінансової системи та ринку капіталу. Дослідження умов співпраці України з фінансовими донорами визначило, що отримання допомоги залежить від виконання умов кредиторів, що впливають на стратегічні плани розвитку держави. Визначено негативні та позитивні наслідки цієї співпраці.

Ключові слова: міжнародні фінансові організації, кредитування, технічна допомога, економіка, стратегія.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы взаимоотношения Украины с международными финансовыми организациями и их влияние на развитие экономики страны. Определено, что основными донорами страны являются Международный валютный фонд, группа организаций Всемирного банка и Европейский банк реконструкции и развития. Отмечено, что основным направлением использования денежных поступлений от МВФ является обслуживание внешнего долга, финансирование дефицитов платёжного и торгового балансов. Мероприятия разработаны МВФ направлены на восстановление экономики страны, а также устранение социальных диспропорций. Средства Всемирного банка финансируют проекты направлены на устойчивый экономический рост и повышение уровня конкурентоспособности национальной экономики. Программы Всемирного банка действуют в социальном, финансовом, транспортном и государственном секторах, электроэнергетике, муниципальной инфраструктуре и агропромышленном комплексе. Европейский банк реконструкции и развития финансирует развитие энергетики, корпоративного сектора, инфраструктуры, финансовой системы и рынка капитала. Исследование условий сотрудничества Украины с финансовыми донорами определило, что получение помощи зависит от выполнения условий кредиторов, которые влияют на стратегические планы развития государства. Определены негативные и позитивные последствия данного сотрудничества.

Ключевые слова: международные финансовые организации, кредитования, техническая помощь, экономика, стратегия.

ANNOTATION

The article analyzes the relations of Ukraine with international financial organizations and their impact on the economic develop-

ment of the country. Determined that the main donor countries are the international monetary Fund, the world Bank group and the European Bank for reconstruction and development. Noted that the main direction of using the income from the IMF is debt service, the financing of payment deficits and trade balances. The activities developed by the IMF aimed at restoring the country's economy and eliminate social disparities. The world Bank funds are financing projects aimed at sustainable economic growth and competitiveness of the national economy. The world Bank program acting in the social, financial, transport and public sectors, the power industry, municipal infrastructure and agribusiness. The European Bank for reconstruction and development is financing the development of the energy sector, corporate sector, infrastructure, financial system and capital market. The study of the conditions of Ukraine's cooperation with financial donors, has determined that assistance is dependent on the fulfillment of the conditions of creditors, which affect the strategic development plans of the state. Identified negative and positive consequences of this cooperation.

Keywords: international financial institutions, loans, technical assistance, economy, strategy.

Постановка проблеми. Міжнародні фінансові організації здійснюють серйозну фінансову підтримку й надають технічну допомогу Україні з метою реалізації в нашій країні необхідних реформ, а також підтримку в розвитку підприємств різних галузей економіки й зміцнення фінансового сектора в цілому. Однак існують країни, які не лише відновили потужності економіки, а й погіршили її стан через накопичення державного боргу та неефективного використання фінансової підтримки кредиторів. Тому проблема визначення майбутніх орієнтирів розвитку країни та залучення міжнародної фінансової допомоги до механізму їх реалізації передбачає розробку стратегії, що регулюватиме ці взаємовідносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні співпраця з міжнародними фінансовими організаціями розпочалася з моменту отримання країною незалежності та продовжується й досі. Однак за цей проміжок часу були періоди, які можна визначити як ефективні, що дали змогу реалізувати велику кількість проектів і позитивно вплинули на розвиток країни. Також були періоди, в які була призупинена співпраця, скорочено або заморожене фінансування. Нерівномірність взаємовідносин вказує на певні недоліки в роботі державного апарату, розходження позицій Уряду країни та фінансових донорів у поглядах на майбутній розвиток

країни. Ця проблема досліджувалася багатьма вченими, деякі стверджують, що без зовнішньої фінансової допомоги важко буде утримати конкурентні позиції на зовнішньому ринку та збільшити потужності економіки, інші є противниками зовнішнього втручання, адже це передбачає виконання певних вимог, що не завжди збігаються з позицією країни.

Метою статті є дослідження процесу формування взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями та визначення їх впливу на розвиток економіки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі інвестування міжнародним фінансовим організаціям (далі – МФО) відводиться особливе значення, оскільки їх основною функцією є технічна допомога у відновленні роботи економіки країни. З метою концентрації зусиль фінансової підтримки Урядом України розроблено та схвалено «Стратегію залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2013–2016 роки» [1].

Зазначена стратегія передбачає розробку та визначення стратегічних напрямів співпраці урядових організацій та основних донорів міжнародної допомоги, орієнтуючись на передбачені соціально-економічні пріоритети розвитку країни. Ці інвестиційні кошти повинні бути використані за призначенням і можуть бути надані на безповоротній основі.

Сьогодні серед основних інвесторів та кредиторів вітчизняної економіки є Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ), Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку. У структурі державного та гарантованого державою боргу станом на 1 червня 2015 р. зазначеним організаціям належить:

- 5,82 млрд дол. США – Міжнародному валютному фонду;
- 4,24 млрд дол. США – Міжнародному банку реконструкції та розвитку, що відноситься до групи організацій Світового банку;
- 0,54 млрд дол. США – Європейському банку реконструкції та розвитку.

У цілому частка міжнародних фінансових організацій становить 28,2% загального державного боргу, або 12,78 млрд дол. США [2]. Це вказує на значні можливості цих організацій впливати на розвиток України.

Найбільша частка серед міжнародних донорів належить Міжнародному валютному фонду. Розпорядником його фінансових ресурсів є Національний банк України. Кредити надаються МВФ у разі виконання українською стороною низки критеріїв ефективності, серед яких досягнення макроекономічної стабільності, відповідного рівня державного дефіциту, проведення економічних та політичних реформ направлених на покращення рівня життя населення. За роки співробітництва з МВФ (1994–2014 рр.) Україна отримала близько 22,71 млрд дол. США кредитних коштів [3].

Основною організацією, що кредитує МВФ, є Міністерство фінансів України. Кошти використовуються для обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного та торговельного балансів. Частина надходжень від МВФ була спрямована на відновлення валютних резервів НБУ, що дало змогу поетапно провести грошову реформу і ввести повну конвертованість гривні за поточними операціями. Розроблені реформи мали на меті відновлення економіки країни, а також усунення соціальних диспропорцій. Це передбачало проведення жорстких заходів, зокрема:

- зменшення дефіциту Пенсійного фонду України шляхом підняття пенсійного віку населення;
- відновлення прибутковості НАК «Нафтогаз України» шляхом регулярного підвищення вартості житлово-комунальних послуг залежно від вартості імпортного блакитного палива та рівня ринкових цін;
- скасування мораторію на стягнення пені за неплатежі по квартплаті;
- обмеження швидкого зростання фонду оплати праці в державному секторі, заморожування зарплат у державному секторі, скорочення чисельності державних службовців.

У фінансовій сфері реформи були спрямовані на:

- прийняття оновленого Податкового кодексу України з метою збільшення рівня податкового навантаження на малий і середній бізнес;
- вживання заходів, спрямованих на зміцнення банківської системи, посилення державних банків, вирішення проблем повернення непогашених позик;
- утримання рівня базової інфляції в межах однозначних показників та подальше зниження загального індексу споживчих цін до рівня не вище 5% у середньостроковій перспективі;
- зміцнення кредитно-банківської системи країни;
- зниження бюджетних витрат на підтримку націоналізованих комерційних банків.
- покращення функціонування валютного ринку, а також скасування збору з операцій купівлі та продажу безготівкової іноземної валюти;
- трансформація соціальних бюджетних витрат у капітальні інвестиції;
- підвищення акцизу на бензин, тютюн та алкогольні напої;
- зменшення ступеню державної підтримки для ключових галузей реального сектора економік тощо [3].

Виконання вище вказаних заходів повинно було зупинити прогресивне падіння вітчизняної економіки, однак, крім позитивних моментів, були й негативні наслідки, зокрема, погіршення соціального становища населення країни. Оскільки більшість заходів «жорсткої»

економії стосувалися саме збільшення навантаження на домогосподарства та приватний сектор і зменшення його з державного. Відзначимо, що більшість реформ, проведених Урядом країни, є результатом виконання вимог МВФ. Це говорить про те, що ця організація суттєво впливає на країну-реципієнта інвестицій та її економічну безпеку.

Кошти, що були отримані Україною під проведення реформ оформлювалися МВФ у вигляді меморандумів або зобов'язань уряду, невиконання умов угод приводило до призупинення або скасування допомоги. Так, за кредитом Stand-by за період 2010–2012 рр. було отримано лише частину позики – два транші із запланованих п'яти, на суму 3,429 млрд дол. США із запланованих з 15 млрд дол. відповідно. Таким чином, крім фінансових надходжень МВФ у вигляді технічної допомоги, простежувався безпосередній вплив з боку організації на розвиток економіки країни.

Ще одним потужним кредитором України є Світовий банк, співробітництво з яким здійснюється на основі прийнятої у лютому 2012 р. «Стратегії партнерства з Україною на 2012–2016 рр.» [4]. Зазначена стратегія спрямована на допомогу Уряду України для досягнення стратегічних пріоритетів розвитку країни, у тому числі сталого економічного зростання та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Упродовж 1994–2014 рр. Світовий банк затвердив для України 26 позик загальним обсягом 6 399,85 млрд дол. США [5].

Програми Світового банку мають орієнтовані на соціальний, фінансовий, транспортний та державний сектори, особлива увага приділена розвитку електроенергетиці, муніципальній інфраструктурі та агропромислому комплексу.

На сьогодні група аналітиків Світового банку розробляє проекти в логістиці та транспортуванні зерна, спрямовані на усунення як фізичних, так і нормативних перешкод, які збільшують вартість і час під час транспортування й торгівлі зерном [6].

Найбільшою філією групи Світового банку є Міжнародний банк реконструкції та розвитку (далі – МБРР). Він є основною позиковою організацією в інституційній сфері. Це найбільша установа, що надає позики на розвиток країнам з середнім рівнем доходів [7]. Кредити надаються на 15–20 років, у тому числі п'ятирічний термін відстрочення платежів.

Аналогічні функції у Європейського банку реконструкції та розвитку. Взаємовідносини країни із цією організацією регулює «Стратегія діяльності ЄБРР в Україні на 2011–2014 рр.», схвалена Радою директорів банку 12–13 квітня 2011 р. [8]. Головними напрямками діяльності ЄБРР в Україні відповідно до Стратегії є: розвиток енергетики, корпоративного сектора, інфраструктури, фінансової системи та ринку капіталу.

Станом на 1 квітня 2014 р. його кредитний портфель становив 12,2 млрд дол. США в 326 проектах. У цілому обсяг кредитних ресурсів ЄБРР, залучених для фінансування проектів у державному секторі України за роки співробітництва у 1993–2014 рр., станом на початок II кварталу 2014 р. склав 1,54 млрд дол. США [9]. Зазначена організація протягом останніх років скорочує загальний рівень інвестиційної активності в державному секторі, зосереджуючись на проектах у приватному (див. рис. 1).

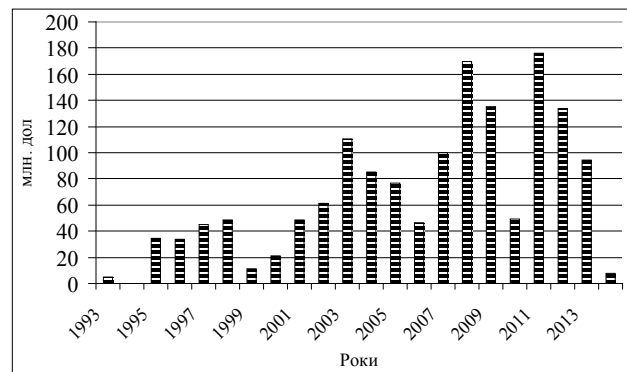

Рис. 1. Обсяги фінансування проектів ЄБРР у державному секторі України за 1993–2013 рр.
Джерело: побудовано автором на основі [10]

Найактивніший період фінансування проектів ЄБРР припадає на 2007–2011 рр., коли середньорічний обсяг виділених коштів становив майже 127 млн дол. США, що в 1,6 раза більше за середні обсяги фінансування в 2001–2006 рр. Збільшення надходжень у цей період частково зумовлено інвестиційними проектами, що пов'язані з модернізацією інфраструктури до «Євро-2012», а також отриманням кредитної підтримки в період фінансово-економічної кризи.

Скорочення фінансової допомоги в останні роки можна пояснити погіршенням макрофінансового стану України, державні фінанси якої відчували дедалі більший борговий тиск, що зумовило серйозну корекцію можливостей використання механізму державних гарантій. У період 2012–2014 рр. середньорічні обсяги фінансування суттєво знизилися, що вказує на відсутність єдиної думки, щодо майбутніх орієнтирів розвитку співпраці. Як результат – нерозв'язаність проблем та відкладання необхідних реформ привели до порушення графіків реалізації чинних і зволікання з погодженням нових проектів.

Важливою перевагою ЄБРР порівняно з іншими МФО, які реалізують проекти лише на державному рівні, є можливість здійснювати фінансування проектів як у приватному, так і державному секторах. Для України такий формат є найприйнятнішим з огляду на те, що в країні є дефіцит дешевих фінансових ресурсів для реалізації різного роду проектів. Згідно зі

Статутом ЄБРР, кредитний портфель банку має формуватися щонайменше на 60% за допомогою проектів у приватному секторі. На сьогодні відповідно до даних банку ця частка становить 59%. Для порівняння: частка проектів ЄБРР у державному секторі в інших країнах є значно меншою (див. рис. 2).

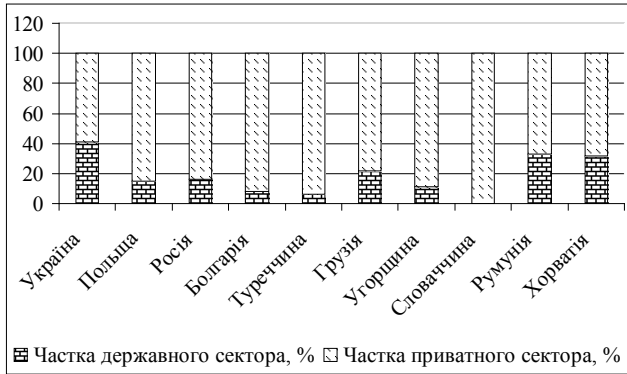

Рис. 2. Частка приватного та державного секторів у кредитному портфелі ЄБРР станом на II квартал 2014 р.

Джерело: побудовано автором на основі [11]

Останнім часом ЄБРР все більше привертає увагу на фінансування аграрної галузі, за останні п'ять років було інвестовано в український АПК понад 1 млрд дол. США й привернув додатково ще 110 млн дол. США комерційних позикодавців [12].

У 2015 р. ЄБРР дав АПК кредит на 175 млн євро, що менше, ніж у попередньому році (250 млн євро), однак частка АПК зросла порівняно з іншими секторами. У 2016 р. «донор» планує збільшити обсяги кредитування до 200 млн євро в галузь [13].

Висновки. Отже, кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій, зокрема, МВФ, Світового банку та ЄБРР, допомагають покращити стан вітчизняної економіки шляхом:

- удосконалення банківської та грошово-кредитної системи;
- стабілізації платіжного балансу;
- забезпечення внутрішньої та зовнішньої стабільності;
- підтримки валютного курсу;
- покриття дефіциту бюджету;
- залучення іноземних інвестицій;
- стимулювання споживання та розвитку торгівлі.

Однак, крім позитивних аспектів, така допомога має й негативні наслідки, серед яких можна виділити:

- вплив «донорів» на розвиток держави та формування її самостійності;
- у разі неплатоспроможності країни виникає потреба в рефінансуванні наявних заборгованостей, що може призвести до збільшення залежності від кредитів, які надаватимуться на більш жорстких умовах;

– мобілізація для виплати боргу значних фінансових ресурсів, що часто перевищують потенційні можливості країни;

– вплив непопулярних методів регулювання економіки на рівень доходів та життя населення тощо.

Таким чином, майбутня співпраця України з МФО повинна враховувати всі негативні та позитивні наслідки минулого досвіду, і такі відносини мають бути взаємовигідними. Оскільки це може вплинути на розвиток країни в цілому, при цьому отримання коштів під нереальні умови приведе до соціального та економічного напруження, падіння економіки. Зважаючи на це актуальним є дослідження та використання європейського досвіду, зокрема, відносин Польщі, Чехії та Угорщини з міжнародними фінансовими організаціями, основним напрямом відносин яких є технічна допомога, консультування та розробка програм фінансування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про схвалення Стратегії залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2013–2016 рр. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 73. – С. 95.
2. Аналітичний огляд стану державного боргу та його впливу на фінансовий ринок України станом на 1 вересня 2015 р. // Національне рейтингове агентство «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/REVIEW_debt.pdf.
3. Офіційний сайт МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://imf.org/external/np/exr/facts/sba.htm>.
4. Стратегія партнерства з Україною на період 2012–2016 фінансових років // Рада виконавчих директорів Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://siteresources.worldbank.org/UKRAINEEXTN/Resources/328532-1328450253285/UKRCP12_16_UK.pdf.
5. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.worldbank.org/projects?qterm=Ukraine+loans+&projname=&id=#>.
6. Партнерство Світовий банк – Україна. Огляд програм у країні. – 2015. – Квітень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Ukraine-Snapshot-ukr.pdf>.
7. Світовий банк значно збільшує підтримку для відновлення в Україні // Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldbank.org/uk/news/pressrelease/2014/05/22/world-bank-boosts-support-forrecovery-in-ukraine>.
8. Стратегія діяльності в Україні 2011–2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ebrd.com/downloads/country/strategy/ukraine_uk.pdf.
9. Венцовський Д. Україна – ЄБРР: перспективи співробітництва / Д. Венцовський // Незалежний аудитор [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1075?view=material.
10. Data on the EBRD's work in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ebrd.com/work-with-us/project-finance/project-summary-documents.html?1=1&filterCountry=Ukraine>.

11. The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) offers a range of products and services [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ebrd.com/what-we-do/products-and-services.html>.
12. Розвиток аграрного сектора – перспективне майбутнє України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovoidilo.ua/2015/09/22/statija/ekonomika/rozvytok-ahrarnoho-sektoru-perspektyvne-majbutnye-ukrayiny>.
13. ЄБРР у 2016 р. збільшить кредитування українського агросектора до EUR 200 млн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/368192/yebrr-v-2016-r-zbilshyt-kredytuvannya-ukrayinskogo-agrosektoru-do-eur200-mln>.